

ZGODBA

O DENARJU

Zvezdana Karić

ZGODBA --- O DENARJU

Izdala: Banka Slovenije
Jezikovni pregled: Amidas
Avtor fotografij: Evropska centralna banka,
dr. Božidar Flajšman, Slovanska knjižnica,
Adobe Stock, arhiv Banke Slovenije
Elektronska izdaja
www.bsi.si/30-let-banke-slovenije
Ljubljana, junij 2021

Katalogni zapis o publikaciji (CIP)
pripravili v Narodni in univerzitetni
knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 66128131
ISBN 978-961-6960-51-9 (ePUB)

Kazalo

4	Uvod
6	Kaj je denar in zakaj je za nas pomemben?
7	Definicija denarja
9	Oblike denarja skozi čas
12	Funkcije denarja
13	Ali veš?
14	Pregled denarja na Slovenskem skozi zgodovino
14	Denar na slovenskem ozemlju
21	Vrednostni boni
25	O evru
34	Denar na Slovenskem skozi časovna obdobja in različne ureditve
36	Ali veš?
39	Banka Slovenije je centralna banka
40	Kaj je denarna politika?
43	Vloga Banke Slovenije pri denarni politiki
45	Vloga Banke Slovenije pri gotovinskem poslovanju
47	Kaj je numizmatika?
49	Vloga Banke Slovenije pri numizmatiki
51	Priložnostne izdaje in zbirke kovancev, izdani ob ukinitvi tolarja in uvedbi evra
54	Ali veš?

To je zgodba o denarju. Glavni vlogi, ki ju spremljamo, sta denar in Banka Slovenije. Njuni vlogi sta medsebojno povezani in se vseskozi prepletata.

Denar je splošno plačilno sredstvo, s katerim plačujemo, med drugim tudi vse naše izdelke, ki jih kupimo. Banka Slovenije ima nalogo, da upravlja valuto države ter nadzira ponudbo denarja in količino denarja v obtoku. Že star pregovor pravi, da mora denar krožiti. Spodnja anekdota nam lepo prikaže tak tokokrog.

»Bil je običajen dan v manjšem kanadskem mestu Pumphantle in ulice so bile opustele. Časi so bili težki, vsakdo je bil zadolžen in vsi so živeli na kredit. Popotnik, ki je obiskal območje, se je peljal skozi mesto in se ustavil v motelu. Na pult je položil bankovec za 100 dolarjev in dejal, da želi pogledati sobe, ker bi eno morebiti tudi najel. Takoj, ko je odšel po stopnicah navzgor, je lastnik motela pograbil bankovec in stekel k svojemu sosedu mesarju, da bi poravnal svoj dolg.

Mesar je vzel denar in stekel po ulici, da bi poplačal svoj dolg prašičerejcu. Le-ta je z denarjem takoj stopil do svojega dobavitelja, lokalne zadruga. Možak v zadrugi je z bankovcem nemudoma odšel do prijatelja, ki mu je posodil denar, da mu poplača svoj dolg. Prijatelj je stekel do motela in lastniku poplačal svoj dolg za najem sobe. Lastnik je bankovec položil na mesto, kjer ga je odložil popotnik, ki je ravno takrat prihajal po stopnicah navzdol. Rekel je, da s sobami ni zadovoljen, pograbil bankovec za 100 dolarjev in odšel.«

Denar ima torej pomembno vlogo v našem življenju. Poslovne banke pa so tiste, ki na nek način skrbijo zanj. Pri njih imamo odprte naše transakcijske račune, varčujemo, najemamo stanovanjska posojila in urejamo številne druge bančne zadeve. Centralne banke, med njimi tudi Banka Slovenije, z izdajanjem bankovcev oskrbujejo vse te banke in nas vse z denarjem ter tako omogočajo pregled nad izdanim denarjem v obtoku. Nam pa s tem zagotavljajo, da lahko varno upravljamo s svojim denarjem.

Zgodba, ki jo boste prebrali, je razdeljena na tri poglavja. Seznani nas s tem, kaj denar sploh je, kakšne so njegove funkcije in oblike. V nadaljevanju se sprehodimo skozi zgodovino denarja na Slovenskem. Nadaljujemo s prvo ura-

dno slovensko valuto tolar in končamo s trenutno veljavno uradno valuto evro. Za konec pa pogledamo, kakšna je vloga Banke Slovenije pri denarni politiki, gotovinskem poslovanju in numizmatiki – kakšen je npr. postopek izdelave priložnostnih in spominskih kovancev. Celoten postopek od izbire motiva do kovanja v roki. Na koncu vsakega poglavja boste našli rubriko: Ali veš. V njej so strnjene različne anekdote in prigode, povezane z denarjem. Hkrati se boste lahko naučili tudi nove terminologije.

Kaj je denar in zakaj je za nas pomemben?

Beseda denar nas spremlja na vsakem koraku in vpliva na naš vsakdan. Lahko bi rekli, da si danes težko predstavljamo svet brez denarja, saj moramo plačevati davke, račune, hrano in še kaj. Skozi vsa obdobja zgodovine lahko spremljamo tudi njegovo moč, ki se kaže skozi različne mite in legende. Od verovanj do magičnih urokov v povezavi z njim. Prav tako lahko občudujemo različne likovne podobe denarja.

Od antike dalje so kovance uporabljali kot amulete za srečo pri izganjanju zlih duhov, za varno potovanje po smrti, za zdravljenje kuge, za srečo pri vojskovanju in zaobljubo večne ljubezni. Upodobitve posameznih motivov in izbranih besed na denarju so velikokrat še povečevale njegovo moč. Na Kitajskem so tako npr. novčiče povezali z rdečo vrvico in jih namestili nad bolnikovo posteljo, da bi čimprej ozdravel. V Nemčiji so verjeli, da srebrniki varujejo pred kugo. Stari Grki so srebrnike uporabljali kot plačilo za prehod v Hades.

V poglavju, ki je pred nami, bomo pogledali, kaj denar sploh je ter kakšne so njegove oblike in funkcije.

Kitajski novčiči, povezani z rdečo vrvico
(Vir: Adobe Stock)

Definicija denarja

Definicija denarja, kot ga uporabljamo danes, pomeni splošno veljavno plačilno sredstvo, ki ga lahko zamenjamo za izdelke in storitve. Pri tem mislimo na denar v katerikoli pojavni obliki. Od bankovcev in kovancev, do nematerializiranega knjižnega ali kreditnega denarja, ki ga večinoma uporabljamo danes.

Beseda »denar« izvirata iz latinske besede »denarius«, ki je bil rimski srebrnik, težak 4,5 grama, iz leta 269 pred našim štetjem.

Levo: Rimski srebrnik »Denarius«
(Vir: Adobe Stock)

Desno: Grški zlatnik
(Vir: Adobe Stock)

Prvi kovanec, narejen v kraljevstvu Lidije
(Vir: Adobe Stock)

V preteklosti so poznali povsem drugačna plačilna sredstva. Ali si lahko predstavljate, da danes v trgovini kupite kruh in ga namesto z denarjem plačate tako, da na blagajni pustite žival ali kakšen drug vreden predmet? Nekoč pa je bilo to nekaj normalnega. Ljudje so trgovali tako, da so izmenjevali predmete in živali oz. tisto, kar so imeli za svoje dragocenosti, saj še niso poznali bankovcev in kovancev. Blago je bilo edino plačilno sredstvo, zato tako obliko trgovanja imenujemo blagovna menjava. Na to nas še danes spominja latinski izraz za denar »pecunia«, kar pomeni drobnica. Vrednost denarja se je določala na podlagi ponudbe in povpraševanja.

Pozneje, v obdobju 6. in 7. stoletja pred našim štetjem, so nekateri kovinski predmeti, npr. zlato in srebro, postajali vedno bolj priljubljeni ter s tem pridobivali vedno večjo vrednost in pomen. Pravimo, da so dobivali denarni značaj.

Obstajal pa je še drug, mnogo bolj praktičen razlog za takšno menjavo. Kovi-
no je bilo namreč lažje prenašati in shranjevati kot blago v naravi (žito, živino
ali sol). Zlato in srebro sta tako postala menjalni sredstvi. Trgovina je poteka-
la med obema kovinama, kot tudi med različnimi produkti. Tako je blagovno
menjavo počasi zamenjalo novo plačilno sredstvo. Kovanci, ki so jim sledili še
bankovci.

Prvi kovanci naj bi bili narejeni okoli 700 let pred našim štetjem v starodavnem
kraljestvu Lidiji, ki je bilo na ozemlju današnje Turčije. Za Lidijci so jih začeli
uporabljati tudi stari Grki in Rimljani.

V začetku so jih uporabljali kar v surovem stanju, v kosih, ki so jih tehtali. Pozne-
je so jih začeli kovati. Na to nas spominja grški »talent«, ki izhaja iz besede
»talanton« in pomeni tehtnica, italijanska »lira«, izhajajoča iz besede »libra«,
ki prav tako označuje tehtnico, in angleški »funt«, ki izhaja iz besede »pon-
dus« in pomeni utež.

V 10. stoletju so prvi papirnati denar uporabljali Kitajci. Imenovali so ga »keš«
in so ga, namesto težkih železnih kovancev majhne vrednosti, naokrog prena-
šali kot potrdila o deponiranem denarju.

*Kovanci rimskega imperija
(Vir: Adobe Stock)*

*Prvi kitajski papirnati denar
(Vir: Adobe Stock)*

Tudi v Evropi so že prej krožila taka potrdila, zadolžnice in denarna nakazila.
Naslovljena so bila na banko, kjer je bilo ročno zapisano, da se *tej in tej osebi*
izplača *toliko in toliko denarja*. Leta 1661 je bila Stockholmska banka prva, ki je
začela izdajati tiskan papirnati denar v Evropi.

Oblike denarja skozi čas

Pojavne oblike denarja so se torej spreminjale skozi zgodovino.

Na začetku je obstajal predvsem naturalni denar – kot predmet, izdelan iz
snovi, ki je imela tržno vrednost, na primer zlat kovanec. Naturalnemu je sledil
reprezentativni denar. To so bili bankovci, ki jih je bilo mogoče zamenjati za
določeno količino zlata ali srebra.

Danes pa uporabljamo fiduciarni denar, katerega vrednost temelji na zaupanju.
Tak denar je zakonito plačilno sredstvo, ki ga izda centralna banka, vendar
ga za razliko od reprezentativnega denarja ni mogoče zamenjati za vnaprej
določeno količino zlata. Sprejema se v zameno za blago in storitve, ker ljudje
zaupajo centralni banki, da bo tudi v prihodnje ohranjala njegovo vrednost. Če
bi centralni banki pri tem spodletelo, bi fiduciarni denar izgubil splošno spreje-
mljivost kot menjalno sredstvo in privlačnost v vlogi hranilca vrednosti.

V sodobnem času denar ne potrebuje več fizičnega nosilca. Obstaja lahko
le kot knjižba na bančnem računu, kot nematerializiran denar, ki nam ponu-
ja vrsto možnosti negotovinskega plačevanja. Knjižni denar je zabeleženo
(knjiženo) stanje denarnih sredstev na transakcijskem računu, ki pripadajo
določeni osebi. Banka nam prek različnih instrumentov ponuja vrsto možnos-

ti, da upravljamo z njim. Tako lahko knjižni denar »dvignemo« kot gotovino, torej »fizični« denar, lahko pa z njim upravljamo tudi na druge, negotovinske načine.

Svoj denar lahko na primer nakažemo s svojega transakcijskega računa na drug transakcijski račun, tako da banki posredujemo plačilni nalog – naročilo banki za izvršitev plačilne transakcije na posebnem obrazcu. Nadalje lahko na prodajnih mestih brezgotovinsko plačujemo s plačilnimi karticami. Pri plačilu z debetno kartico bo banka naš transakcijski račun obremenila takoj ob knjiženju plačila, torej takoj po obdelavi potrdila o nakupu, medtem ko pri plačilu s kartico z odloženim plačilom in kreditno kartico banka naš transakcijski račun bremeni na določen dan v določenem obdobju (običajno enkrat na mesec).

V zadnjih letih lahko plačila v breme transakcijskega računa opravljamo tudi na druge sodobne načine, na primer prek telefona ali pametne ure. Svoj denar (gotovino ali knjižni denar) pa lahko pretvorimo v elektronski denar, s katerim nato plačujemo na določenih prodajnih mestih ali določenim osebam. Elektronski denar so virtualna sredstva v denarni protivrednosti oziroma elektron-

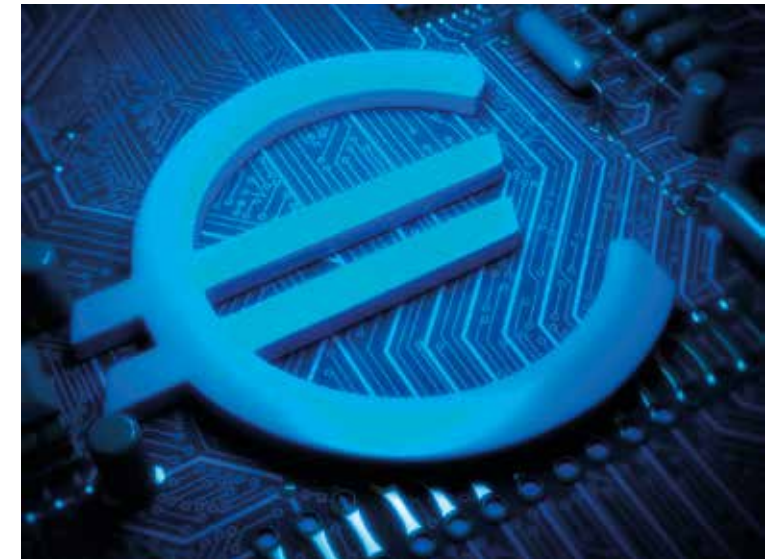
ski nadomestek za denar, ki jih izda družba za izdajo elektronskega denarja (ali nekateri drugi z zakonom določeni ponudniki), in se vodijo na elektronski napravi oz. virtualnem računu (t. i. mobilni denarnici). Namenjen je elektronskemu plačevanju na tistih prodajnih mestih in tistim osebam, ki s prejemanjem elektronskega denarja vnaprej soglašajo (s podpisom pogodbe, z vnosom podatkov v aplikacijo na telefonu ali uri ipd.), ni pa namenjen varčevanju. Elektronski denar lahko kadarkoli unovčimo – pretvorimo nazaj v gotovino ali v knjižni denar.

Kot odziv na digitalizacijo na področju plačil mnoge centralne banke po svetu svoje raziskave usmerjajo v razvoj centralnobančnih digitalnih valut. Danes je centralnobančni denar, ki kot terjatev do centralne banke ni tvegan, na voljo v obliki bankovcev in kovancev, centralnobančna digitalna valuta pa bo digitalna oblika denarja, izdana s strani centralne banke kot zakonito plačilno sredstvo, ki jo bodo kot dopolnilo gotovini lahko uporabljala tudi gospodinjstva in podjetja za plačevanje in hranjenje vrednosti (varčevanje). Tudi v območju evra potekajo tovrstne raziskave z namenom razvoja digitalnega evra, s katerim bi vsi državljani in podjetja – enako kot danes z bankovci, vendar v digitalni obliki – lahko hitro, preprosto in varno opravljali vsakodnevna plačila.

*Elektronski denar
(Vir: Adobe Stock)*

*Digitalni evro
(Vir: Evropska centralna
banka)*

Funkcije denarja

Denar ima, ne glede na obliko, tri osnovne funkcije:

1. menjalno sredstvo – za nakupovanje,
2. obračunska enota – za določanje cen,
3. hranilec vrednosti – za varčevanje.

Četrta pomembna funkcija denarja pa je omogočanje mednarodnih plačil.

Kot plačilno sredstvo z vrednostjo, ki uživa splošno zaupanje, denar omogoča menjavo. To pomeni, da z njim plačujemo vse, kar kupujemo.

Kot obračunska enota omogoča denar določanje cen blaga in storitev. Za to skrbijo centralne banke s svojo denarno politiko. Denarna politika se nanaša na tiste odločitve centralne banke, s katerimi ta vpliva na ceno in razpoložljivost denarja v gospodarstvu. Poglavitni cilj centralnih bank je tako ohranjanje stabilnosti cen. To je za zdravo gospodarstvo eden pomembnejših ciljev. Omogoča nam, da lažje načrtujemo svoje nakupe in investicije.

Evropska centralna banka je tista, ki skrbi za tok denarja in s tem ohranja funkcijo hranilca vrednosti. Samo manjši del vse gotovine, ki je v obtoku, dejansko kroži oz. se uporablja za plačila. Na ta način se vzpostavlja ravnovesje s cenami storitev. Več kot je denarja v obtoku, večja je kupna moč in višje so cene ter obratno. Prav tako Evropska centralna banka deluje kot banka za vse poslovne banke, ko vpliva na tok denarja in najem kreditov v gospodarstvu. Na ta način zagotavlja stabilnost cen. Poslovne banke si od nje sposojajo denar oz. centralnobančne rezerve, in sicer navadno zato, da bi pokrile svoje kratkoročne likvidnostne potrebe. Glavno orodje ECB za nadzor nad količino »zunanjega« denarja, in s tem nad povpraševanjem poslovnih bank po centralnobančnih rezervah, je določanje kratkoročnih obrestnih mer ali »cene denarja«.

Evrski bankovci in kovanci, ki jih imate v žepu, so eden od simbolov evropske povezanosti. Skupna valuta in enoten plačilni sistem nam zagotavljata, da brez valutnih tveganj obiskujemo različne evropske države. In to je še četrta pomembna funkcija denarja – omogočanje mednarodnih plačil. Te funkcije ne opravljajo vse nacionalne valute, temveč samo konvertibilne. Najpogosteje se mednarodna plačila opravljajo v valutah gospodarsko najmočnejših držav. Danes najpogosteje opravljajo funkcijo svetovnega denarja ameriški dolar, evro, jen in angleški funt. Pred uvedbo evra pa so to funkcijo opravljale tudi valute, kot so nemška marka, francoski frank in italijanska lira.

Ali veš?

» Od kod izvira beseda denar?

Od 1. do 4. stoletja se je v okviru rimskega imperija, ki je segal od Velike Britanije do Sirije, uveljavil rimski denar s portretom vladarja. Eden najpogostejših kovancev se je imenoval denarius.

» Kdo je uporabljal prve bankovce?

Prvi papirnati denar, imenovan »keš«, so uporabljali že Kitajci v 10. stoletju, ki so namesto težkih železnih kovancev majhne vrednosti raje naokrog prenašali potrdila o deponiranem denarju.

» Kdaj in kje so v Evropi prvič uporabili bankovec?

V Evropi se je papirnati denar pojavil ob koncu srednjega veka. Londonski zlatarji, pri katerih so ljudje hranili zlato, so namreč ljudem izdali potrdilo – bankovec. To so bili nekakšni prvi bankirji.

» Kako in kdaj so nastali prvi kovanci?

Prvi kovanci naj bi bili narejeni okoli 700 let pred našim štetjem v starodavnem kraljestvu Lidiji, ki je bilo na ozemlju današnje Turčije. Stari Grki so zamisel o denarju hitro sprejeli ter začeli izdelovati srebrne in bronaste kovance. Kovanec je bil vreden toliko, kolikor je bila vredna kovina v njem.

» Ali poznaš anekdoto o »prvi večerji«?

Ideja plačevanja s karticami se je razvila leta 1949, ko je ameriški poslovnež Frank rezerviral večerjo v restavraciji. Ko je po večerji natakar prinesel račun, je Frank segel po denarnici in neprijetno presenečen ugotovil, da je ta ostala v prejšnjem suknjiču. Iz zadrege ga je rešila žena, ki je prinesla denar, vendar ga je dogodek vznemiril do te mere, da je ponoči razmišljal: »Zakaj so ljudje pri plačevanju omejeni z denarjem, ki ga nosijo s seboj v denarnici, namesto da bi lahko zapravili toliko, kolikor si lahko privoščijo?« Leto pozneje sta se Frank in njegov partner vrnila v isto restavracijo in naročila večerjo. Ko je natakar prinesel račun, se je Frank predstavil z majhno, kartonasto kartico – Diners Club Card in se podpisal na račun. V zgodovini plačilnih kartic je ta dogodek znan kot »Prva večerja«.

Pregled denarja na Slovenskem skozi zgodovino

Pri zgodovini denarja na Slovenskem bomo naredili kratek pregled v obdobje pred avstro-ogrsko monarhijo in 150 let nazaj, ko je bila današnja Slovenija del večjih državnih tvorb: Avstro-Ogrske, Kraljevine Italije in Kraljevine Jugoslavije. Denarne enote so se v tem času zelo spreminjale. Vsaka oblast je uvedla svoj denarni sistem.

Do leta 1762 so bili v veljavi predvsem kovani srebrniki, po tem letu pa tudi papirnati bankovci. Denar, ki se je uporabljal v avstro-ogrski monarhiji, so bili goldinarji, ki so jih pozneje zamenjale krone. Z državo SHS, leta 1919, se prvič pojavi dinar. To ime valute je ostalo pri nas v veljavi vse do valutne reforme leta 1990. Z osamosvojitvijo je Slovenija dobila svojo prvo nacionalno valuto – slovenski tolar. Poglavje o zgodovini denarja bomo nadaljevali s prvo uradno slovensko valuto tolar in zaključili s trenutno veljavno valuto evro.

Denar na slovenskem ozemlju

Prvi denar se na ozemlju Slovenije pojavi v 3. stoletju pred našim štetjem. Uporabljalo ga je keltsko pleme Tavriski. To so bili srebrni kovanci tetradrahme.

Srebrni kovanec tetradrahma
(Vir: Adobe Stock)

Od 1. do 4. stoletja se je v okviru rimskega imperija tudi pri nas uveljavil rimski denar s portretom vladarja. Sredi 5. stoletja je bil dotok tega denarja prekinjen. Za kratek čas se je vrnila blagovna menjava. Uporaba kovanih srebrnikov se je na slovenskem ozemlju spet uveljavila okoli 12. stoletja. Imenovali so se breški pfenigi. Kovali so jih tudi grofje Celjski. Pozneje so arheologi našli veliko tega denarja zakopanega v zemljo, ker so jih ljudje skrivali pred vpadi Turkov.

Kranjska hranilnica
(Vir: iz zasebne zbirke
Ljubljanskih razglednic
Milene Žnideršič, digitalne
kopije hrani MKL – Slovanska
knjižnica)

Leta 1848 so bili, kot odmev marčne revolucije in programa Zedinjene Slovenije, natisnjeni zasilni bankovci, ki so poleg nemškega nosili tudi napis v slovenščini, brez sklanjanja: »pet krajcar«. Že naslednje leto so jih ukinili.

V času avstro-ogrske monarhije leta 1878 je denarni sistem najprej temeljil na goldinarju. Leta 1892 je monarhija s potrditvijo valutne reforme uvedla kronski sistem. Menjalno razmerje je bilo določeno v vrednosti 2 kroni za 1 goldinar. Slovenci smo takrat dosegli, da je napis na kovancih omenjal Ilirijo, ki je bila takrat del habsburškega imperija.

Levo: goldinarji

Desno: krone

Desno spodaj: dinarsko-kronski bankovec

Okupacijski denar:
rajhmarke, madžarski pfenigi
in italijanske lire

Dinarji v v Kraljevini Srbov,
Hrvatov in Slovencev

Po razpadu Avstro-Ogrske leta 1919 so bile na Slovenskem v obtoku predvsem »krone«. Te so najprej žigosali oziroma nalepili nanje posebne znamkice Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Na ta način so jih ločili od kron države Avstrije. V Avstriji so bile vredne manj. Leta 1920 so krone zamenjali kronsko-dinarski bankovci, na katerih sta bili označeni obe vrednosti. Leta 1923 je »dinar« postal edina valuta.

V obdobju med letoma 1941 in 1945 je bil na območju Slovenije v veljavi okupacijski denar. Med II. svetovno vojno je posebnost predstavljal partizanski Denarni zavod Slovenije, ustanovljen 12. marca 1944, ki je bil osrednji slovenski partizanski finančni zavod. Urejal je denarni promet in gospodarske razmere na osvobojenem ozemlju. Opravljal je vse funkcije osrednje emisijske in kreditne banke. Izdajal je bankovce in plačilne bone v »lirah«. To je bil prvi slovenski denar in tudi prva izdaja denarja v okupirani Evropi. Tiskali so ga sredi roških gozdov na papirju, uvoženem iz Milana. Osnutke je izdelal arhitekt Branko Simčič. Zavod je bil edinstven primer v zasedeni Evropi. 19. oktobra 1946 se je združil z Narodno banko Jugoslavije.

V tej stavbi je posloval med NOB, v letih 1944 in 1945, Denarni zavod Slovenije pri predsedstvu SNOS, ustanovljen z odlokom predsedstva SNOS dne 12. marca 1944 (Vir: razglednica iz arhiva dr. Božidarja Flajšmana)

Po vojni so okupacijski denar zamenjali za »dinarje« Demokratske federativne Jugoslavije (DFJ). Demokratska federativna Jugoslavija je naziv za novo Jugoslavijo, ki je obstajala med 10. avgustom in 29. novembrom 1945.

Denarna reforma v Jugoslaviji je leta 1966 prinesla novi dinar. Veljal je sto starih dinarjev. Zadnja leta jugoslovanske države so prinesla rekordno razvrednotenje denarja. Država je bila na robu hiperinflacije. Spomladi 1989 je v Ljubljani zmanjkovalo bankovcev. Finančna reforma takratnega predsednika Anteja Markoviča je 1. januarja 1990 uvedla nov konvertibilni dinar, ki je nadomestil 10.000 starih dinarjev.

Jugoslovanski dinarski bankovci

Vrednostni boni

Po osamosvojitvi Slovenije je 8. oktobra 1991 slovenski parlament sprejel zakon o Banki Slovenije in s tem tudi ime nove slovenske valute – tolar. Na ta dan je Banka Slovenije izdala in izročila v obtok vrednostne bone, ki so bili prvo plačilno sredstvo v samostojni Sloveniji. Bili so brez navedbe datuma izdaje in imena denarne enote. Vsebovali so apoene od 1 do 5.000. Kovancev ni bilo. Kot začasen denar so bili v obtoku apoeni za 1, 2, 5, 10, 50, 100, 200, 500 in 1.000 tolarjev. 27. maja 1992 pa je v obtok prišel še vrednostni bon za 5.000 tolarjev. Tiskali so jih v tiskarni Cetus Celje. Redna menjava iz dinarjev v tolarje se je pričela 9. oktobra 1991. Natisnjeni in pripravljeni pa so bili že 6. decembra 1990, vendar je bilo to zaradi Narodne banke Jugoslavije strogo varovana skrivnost.

Ker je bilo treba te priprave skrivati pred Narodno Banko Jugoslavije, se ni smelo kupiti posebnega papirja. Uporabili so kar papir, ki ga je papirnica Rateče že imela natisnjenega, in sicer za potrebe zimskih olimpijskih iger v Sarajevu. Zato imajo vrednostni boni vodni tisk snežinko.

Natisnjena sta bila tudi bona za 0,50 tolarja in 2.000 tolarjev, vendar nista bila nikoli v obtoku.

Leta 1992 bi iz obtoka morali najprej iti vrednostni boni za 100 tolarjev, ki so bili prvi natisnjeni in pripravljeni, vendar so se v Sloveniji pojavili ponarejeni boni za 1.000 tolarjev. Zato je Banka Slovenije takrat razmišljala, da bi vrednostni bon za 1.000 tolarjev vzela iz obtoka in bi v obtok spustili vrednostni bon za 2.000 tolarjev. Pozneje pa so se raje odločili, da najprej v obtok spustijo pravi tolarški bankovec za 1.000 tolarjev s podobo Franceta Prešerna, čeprav podoba tega bankovca še ni bila v celoti potrjena.

Vrednostni boni so zamenljivi v Banki Slovenije brez časovne omejitve. Za njimi so septembra 1992 v obtok prišli tolarji, ki so bili v veljavi do 14. januarja 2007.

O tolarju

Tolar je nekdanja uradna denarna enota v Republiki Sloveniji in Evropski uniji. Bil je slovenska nacionalna valuta in edino zakonito plačilno sredstvo, ki je bilo v obtoku od 30. septembra 1992 do 14. januarja 2007. Tečaj je bil na začetku določen pri 32 tolarjih za eno nemško marko.

Med predlogi za ime prve slovenske valute so bili, poleg tolarja, še:

- slovenski dinar, lipa, klas z zrni (predlagatelj SAZU),
- alpin, lent, grad, liber, grant, maj, klas, garant (predlagatelj Studio marketing),
- zlat, jur, tolar, dukat, goldinar, samo, klas (predlagatelj dr. Andrej Rant kot predsednik Numizmatičnega društva Slovenije in sodni izvedenec za numizmatiko),
- stot (predlagatelj Stane Bernik),
- sloven (predlagano na seji Banke Slovenije).

S sprejetjem Zakona o Banki Slovenije, 25. junija 1991, je Vlada Republike Slovenije dodelila Banki Slovenije vsa pooblastila za načrtovanje in izvedbo izdelave prvih slovenskih bankovcev in kovancev. Banka Slovenije je 26. junija 1991 podpisala pogodbo z Društvom oblikovalcev Slovenije ter jih s tem pooblastila za izvedbo internega razpisa za izdelavo idejnih osnutkov za bankovce in kovance. Izbran je bil osnutek grafičnih oblikovalcev Miljenka Licula in Zvoneta Kosovelja s soavtorji: » Ob projektu Miljenka Licula in Zvonka Kosovelja je žirija soglasno menila, da je likovno in oblikovno najbolj koherentna in usklajena rešitev, ki na principu kolaža in superpozicij inovativno rešuje koncept denarja, kjer sta v kompozicijskem principu izenačeni čelna in reverza stran.« (Majce, Slovenski denar, str. 95).

Bankovce, na katerih so upodobitve pomembnejših Slovencev, je portretiral slikar Rudi Španzel. Avtohtone živali na Slovenskem, ki so upodobljene na kovancih, pa je modeliral kipar Janez Boljka.

Pred izborom motivov na bankovcih je arhitekta Metka Turk, skupaj z Institutom za oblikovanje v Ljubljani, izvedla nekaj raziskav. Te so pokazale, da so najboljši izbor upodobljeni portreti mož in žena, ki so s svojimi znanstvenimi in umetniškimi dosežki prispevali k utrjevanju nacionalne zavesti, tako doma kot po svetu. SAZU je potrdil predlog Metke Turk glede motivike na bankovcih.

Tolarski bankovci

Banka Slovenije je 1. julija 1991 potrdila motiviko likov na bankovcih. Tako so bili izbrani liki Primoža Trubarja, Janeza Vajkarda Valvasorja, Jakoba Gallusa, Jurija Vege, Franceta Prešerna, Riharda Jakopiča, Ivane Kobilce in Jožeta Plečnika. Izbrani motivi predstavljajo kulturno in znanstveno moč slovenskega naroda z njenimi najvidnejšimi predstavniki.

Pri izbiri motivov na kovancih je prevladala odločitev, da svetu predstavimo slovensko avtohtono favno. Prvotna motivika so bili muflon, lastovka, postrv, čebela, kobilica in kača. Banka Slovenije se je pred končnim izborom še enkrat posvetovala s SAZU in tako je obveljalo, da muflona zamenja kozorog, kobilico glava male sove uharice in kačo človeška ribica. Na kovancu za 10 tolarjev, ki je bil kovan naknadno in dan v obtok leta 2000, je motiv konja, ki se vzpenja. Na kovancih za 20 in 50 tolarjev, ki sta bila kovana naknadno in dana v obtok leta 2003, pa sta motiva bika in štokrlje. Slovenske tolarske bankovce so tiskali v podjetju Thomas De La Rue iz Basingstoka v Angliji. Prvi slovenski tolarški bankovci so bili dani v obtok septembra 1992.

Vlada Republike Slovenije je 17. septembra 1992 sprejela sklep o izbiri kovnice za prve slovenske kovance. Izbrana je bila Statna Mincovna iz Kremnice. Prvi slovenski tolarški kovanci so bili dani v obtok januarja 1993. Ob političnih, zgodovinskih, znanstvenih, kulturnih, športnih, humanitarnih in drugih podobnih dogodkih, ki so splošnega pomena za Slovenijo ali imajo širši mednarodni pomen, je Republika Slovenije izdajala še priložnostne tolarske kovance.

»Po besedah prvega guvernerja slovenske centralne banke, Franceta Arharja, je tolar v letih svojega obstoja odigral zelo pomembno stabilizacijsko vlogo in užival visoko stopnjo zaupanja. Izkušnje z lastno valuto pa naj bi bile tudi dobra popotnica, če bi se v prihodnosti v skupnem evropskem prostoru kaj močno zalomilo.« Slovenija je 1. januarja 2007 postala članica evroobmočja, tako da je tolarje nadomestila skupna evropska valuta evro.

O evru

Slovenska denarna enota je evro. Uporabljamo ga od 1. januarja 2007, ko je Slovenija vstopila v Evropsko monetarno unijo. Pred tem smo uporabljali slovenski tolar.

Z vstopom v Evropsko unijo, 1. maja 2004, smo se zavezali k uvedbi enotne evropske valute – evra. Preden smo ga leta 2007 tudi dejansko uvedli, smo morali kot država izpolniti konvergenčna načela. Na njihovi podlagi se ugotavlja gospodarsko stanje določene države članice Evrosistema. Ta načela so bila:

- nizka stopnja inflacije,
- primerljivost obrestnih mer,
- stabilen tečaj med domačo valuto (tolarjem) in evrom,
- vzdržan položaj javnih financ.

V Sloveniji smo 1. januarja 2007 uvedli evro in s tem je Banka Slovenije postala del Evrosistema. Evrosistem sestavljajo Evropska centralna banka (ECB) in nacionalne centralne banke držav članic EU, ki so sprejele evro. Evro je zdaj uradna valuta v 19 od skupaj 27 držav članic EU.

V Sloveniji je uvedba evra pripomogla k:

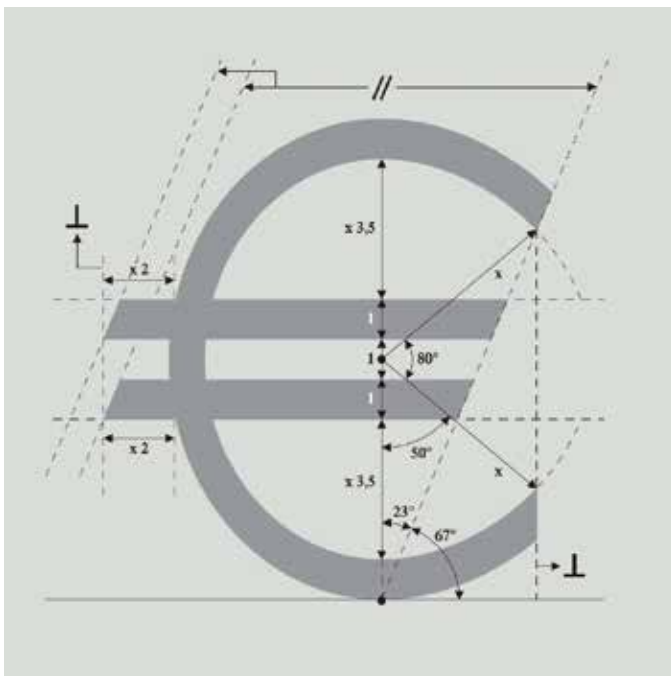
- dolgoročnemu nižanju obrestih mer (kot del Evrosistema),
- lažji primerjavi domačih cen in cen v državah evro območja,

- oblikovanju stabilnejšega okolja za celotno gospodarstvo, ker enotna valuta odpravlja tečajna tveganja in stroške menjave denarja,
- večji izbiri različnih oblik varčevanja in lažjemu najemanju posojil na večjem in likvidnejšem finančnem trgu,
- odpravi težav z iskanjem menjalnic na potovanjih.

Po prevzemu evra smo imeli v Sloveniji obdobje dvojnega obtoka, ki je trajalo od 1. januarja do 1. marca 2007. V tem času je bil evro že naš denar, vendar smo gotovinsko še lahko plačevali s tolarji. Zakon o dvojnem označevanju cen je pomagal potrošnikom, da se navadijo na izražanje vrednosti v novem denarju in hkrati pripomogel pri odkrivanju nepravilnega preračunavanja oz. zaokroževanja.

Zamenjava tolarske gotovine je v poslovnih bankah potekala do 1. marca 2007, nato pa brezplačno in brez časovne omejitve v Banki Slovenije. Razen za tolarske kovance, ki jih po koncu leta 2016 ni več mogoče zamenjati.

Simbol evra po standardih ISO. Dve vzporedni vodoravni črti poudarjata stabilnost valute. © Evropska skupnost 2006 (Vir: Evropska centralna Banka)

Evrski bankovci

Evrski bankovci obstajajo v dveh serijah. Prva serija je bila izdana leta 2002, in sicer v sedmih različnih nominalnih vrednostih: 5 €, 10 €, 20 €, 50 €, 100 €, 200 € in 500 €, ki so zakonito plačilno sredstvo v celotnem evroobmočju.

Oblikoval jih je Robert Kalina iz avstrijske centralne banke, ki je leta 1996 zmagal na evropskem oblikovnem natečaju. Posamezen evrski bankovec prikazuje enega od evropskih arhitekturnih slogov:

- klasika,
- romanika,
- gotika,
- renesansa,
- barok in rokoko,
- arhitektura železa in stekla,
- sodobna arhitektura 20. stoletja.

Na sprednji strani evrskih bankovcev so upodobljena okna in vrata, ki simbolizirajo evropski duh odprtosti in sodelovanja. 12 zvezd Evropske unije predstavlja dinamiko in harmonijo sodobne Evrope. Mostovi na hrbtni strani simbolizirajo komunikacijo med evropskimi narodi ter med Evropo in ostalim svetom.

Ostali oblikovni elementi evrskih bankovcev so še:

- ime valute – euro – izpisano v latinični (EURO) in grški pisavi (ΕΥΡΩ),
- kratica Evropske centralne banke v petih jezikovnih različicah – BCE, ECB, EZB, EKT in EKP – predstavlja 11 uradnih jezikov Evropske unije (EU) ob izdaji prve serije,
- znak za zaščito avtorskih pravic ©,
- zastava Evropske unije.

Od leta 2013 se uvajajo evrski bankovci iz druge serije – serije Evropa. Novi bankovci iz serije Evropa so bili uvedeni postopoma v razponu nekaj let in v naraščajočem vrstnem redu. Prvi bankovec nove serije je bil bankovec za 5 € in je v obtoku od 2. maja 2013. Ostali apoeni ostajajo enaki: 5 €, 10 €, 20 €, 50 €, 100 € in 200 €. Po uvedbi vseh evrskih bankovcev druge serije bodo nekaj časa v obtoku bankovci iz obeh serij. Datum, ko bo prva serija prenehala veljati kot uradno plačilno sredstvo, bo objavljen vnaprej. Kljub temu bo

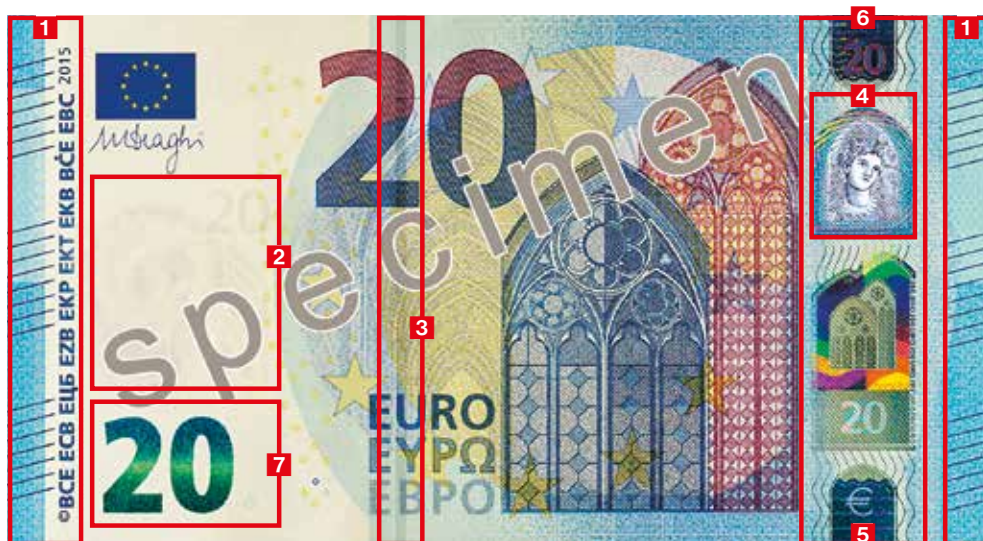
bankovce iz prve serije v nacionalnih centralnih bankah Evrosistema mogoče neomejeno dolgo zamenjati za bankovce iz druge serije. Bankovec za 500 € ni vključen v serijo Evropa in se od 27. aprila 2019 ne izdaja več.

Druga serija evrskih bankovcev se imenuje Evropa, ker je na bankovcih upodobljen portret Evrope, lik iz grške mitologije. Bankovcem daje človeško noto in po njej je seveda poimenovana naša celina. Tema »obdobja in slogi« iz prve serije se nadaljuje tudi v seriji Evropa, vendar ji je oblikovalec bankovcev iz Berlina Reinhold Gerstetter dal svežo podobo in močnejše barve. Ustvaril je bolj zaobljene vizualne elemente in bolj tridimenzionalne mostove. Zaradi teh sprememb je bankovce mogoče hitro ločiti od prve serije.

Serija Evropa ima osnovne zaščitne elemente, ki jih je še težje ponarediti kot tiste iz prve serije.

Pristne bankovce je mogoče brez težav prepoznati s preprostim preizkusom »OTIP – POGLED – NAGIB«. Zaradi posebnih tiskarskih postopkov so bankovci na otip, pogled in nagib takoj prepoznavni.

Zaščitni elementi evrskih bankovcev (Vir: Evropska centralna banka)

OTIP 1

Pri otipu izstopa papir in reliefni tisk. Papir je na otip čvrst in šelesteč. Reliefni tisk je na sprednji strani bankovca, ob levem in desnem robu, vrsta kratkih, rahlo izbočenih črtic. Nekoliko izbočeni so tudi arhitekturni motiv, črke in velika številka vrednosti.

POGLED 2 3 4

Pri pogledu bankovca proti svetlobi postanejo vidni portret Evrope, številka vrednosti in arhitekturni motiv. Varnostna nit postane vidna kot temna črta. Na njej sta v drobnem belem tisku izpisana znak € in vrednost bankovca. Okence na hologramu postane prozorno in pokaže se portret Evrope, ki je viden z obeh strani bankovca.

NAGIB 5 6 7

Bankovec je treba nagibati naprej in nazaj. Na sprednji strani bankovca se na okencu na hologramu pojavijo mavrične krivulje, ki obkrožajo znak evro (€). Na hrbtni strani bankovca se v okencu pojavijo številke vrednosti v mavričnih barvah. Na hologramu, to je srebrni trak na desni strani, se pojavi portret Evrope. Na traku se vidita tudi arhitekturni motiv in vrednost bankovca. Pod neposredno svetlobo postaneta znaka € jasnejša. Na svetleči se številki v spodnjem levem kotu se pojavi svetlobni val, ki potuje navzgor in navzdol. Poleg tega številka spreminja barvo iz smaragdno zelene v temno modro.

Levo: evrski bankovci
(Vir: Adobe Stock)

Evrski kovanci

Evrski kovanci obstajajo v osmih različnih vrednostih oziroma apoenih: 1, 2, 5, 10, 20 in 50 centov ter 1 € in 2 €. V obtoku so od 1. januarja 2002. Vsak ima skupno evropsko stran in nacionalno stran. Nacionalna stran kaže, v kateri državi je bil kovanec izdan. Skupne strani kovancev je oblikoval Luc Luycx iz belgijske nacionalne kovnice. Za skupno stran osmih kovancev obstajajo različna oblikovanja.

Na kovancih za 2 €, 1 €, 50, 20 in 10 centov je upodobljena Evropska unija pred širitvijo 1. maja 2004, od 1. januarja 2007 pa je na kovancih geografska podoba Evrope. Kovanci za 5 centov, 2 centa in 1 cent prikazujejo Evropo v odnosu do Afrike in Azije na zemeljski obli.

Evrski kovanci so pred ponarejanjem zaščiteni z zahtevnimi strojno berljivimi zaščitnimi elementi. Uporabiti jih je mogoče v prodajnih avtomatih v celotnem evroobmočju – ne glede na to, kje so bili izdani.

Prevelika količina kovancev in bankovcev v obtoku lahko privede do inflacije. Prav to želi nadzirati ECB, ko ohranja cenovno stabilnost. ECB mora zato odobriti število kovancev, ki jih smejo izdati države evroobmočja. V primeru bankovcev pa ECB odobri tako izdajo kot tudi obtok.

Za razliko od bankovcev so za izdajo evrskih kovancev pristojne države članice in ne ECB.

Slovenski evrski kovanci imajo na nacionalni strani upodobljenih 8 različnih motivov, ki simbolno predstavljajo del slovenske zgodovine in kulture. Na vseh kovancih je ob robu 12 zvezd, med njimi pa so razporejene črke napisa SLOVENIJA. Idejni osnutek za nacionalno stran slovenskih evrskih kovancev je oblikoval Miljenko Licul s sodelavcema Majo Licul in Janezom Boljko.

Set evrskih kovancev
(Vir: Evropska centralna
banka)

Desna stran: Slovenski evrski
kovanci

Na kovancu za 2 evra je profilni portret
pesnika dr. Franceta Prešerna in v
njegovem rokopisu izpisana vrstica
»ŽIVE NAJ VSI NARODI« njegove
pesmi Zdravljica.

Na kovancu za 1 evro je doprsni portret
Primoža Trubarja in napis »STATI INU
OBSTATI«.

Triglav, ozvezdje raka in napis »OJ
TRIGLAV MOJ DOM« so na kovancu za
50 centov.

Podoba dveh konj in napis »LIPICANEC«
sta na kovancu za 20 centov.

Na kovancu za 10 centov je napis
»KATEDRALA SVOBODE« in neizvedeni
načrt slovenskega parlamenta, delo
arhitekta Jožeta Plečnika.

Sejalec, pogost motiv likovnih umetnikov,
ki troši semena (zvezde in pike), je
osrednji motiv na kovancu za 5 centov.

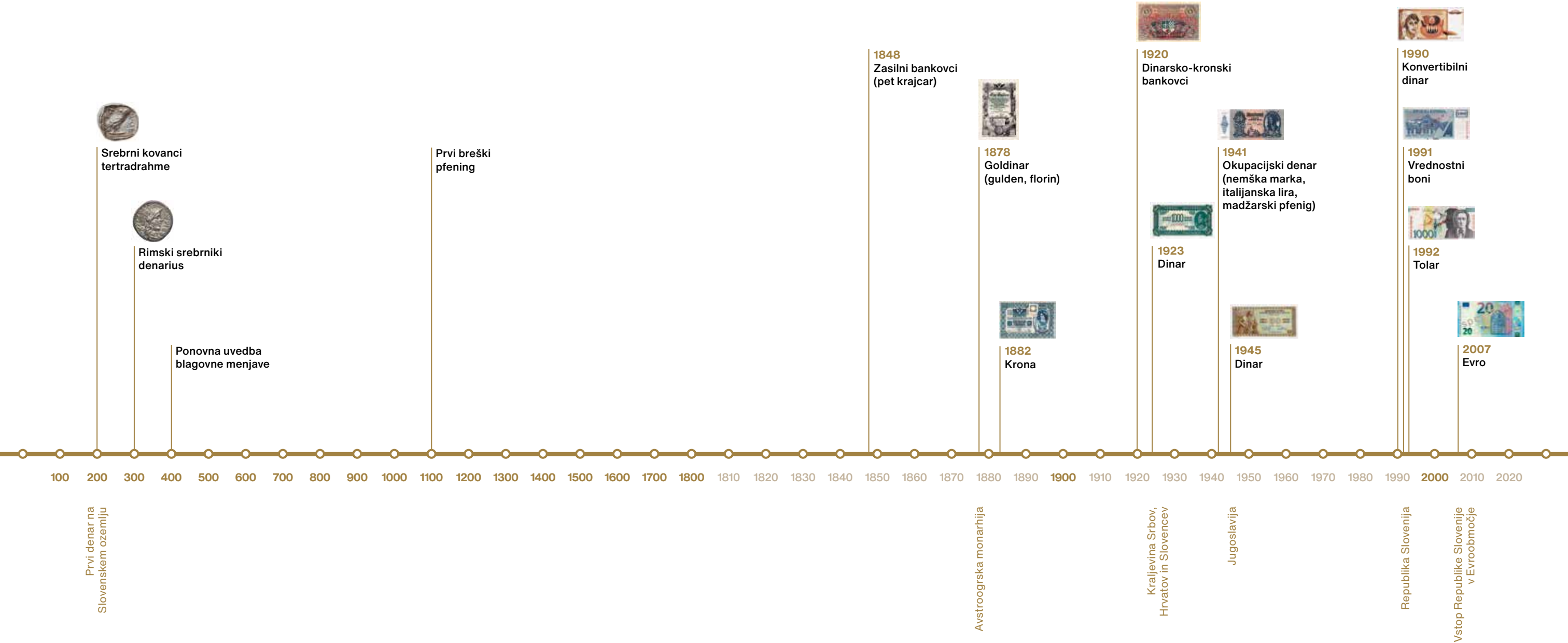

Na kovancu za 2 centa je podoba
knežjega kamna.

Štorklja je upodobljena na kovancu za
1 cent.

Denar na Slovenskem skozi časovna obdobja in različne ureditve

» Kaj je rajhmarka?

Leta 1941 je Nemčija z okupacijo Gorenjske, Štajerske, Koroške in dela Prekmurja nemudoma priključila slovenska ozemlja k Tretjemu rajhu. S tem pa je kot v Nemčiji tudi pri nas uradna valuta postala rajhmarka. Menjava dinarjev za rajhmarke se je izvajala junija 1941, in sicer po menjalnem razmerju 100 din za 5 rajhmark.

Vir: Adobe Stock

» Kdaj je bilo izbrano ime tolar?

Ime TOLAR je bilo izbrano v noči z 8. na 9. oktober 1991, ko je slovenski parlament sprejel Zakon o denarni enoti Republike Slovenije in Zakon o uporabi denarne enote Republike Slovenije.

» Ali še vedno lahko zamenjate tolarje v evre?

Na blagajni Banke Slovenije lahko, brez časovnih omejitev, še vedno zamenjaš tolarske bankovce. Tolarske kovance pa je bilo mogoče zamenjati do 3. januarja 2017.

» Kaj je apoen?

Apoen je zaokroženi znesek bankovca.

» Kdo so bili največji »evronavdušenci« leta 2002?

Raziskava, ki jo je po uvedbi evra leta 2002 naročila Evropska komisija, je pokazala, da sta bili tedaj z uvedbo nove denarne valute zadovoljni dve tretjini anketiranih Evropejcev (67 odstotkov). Največji »evronavdušenci« so bili Irci, Nizozemci, Belgijci, Italijani in Luksemburžani. Najmanj zadovoljni pa so bili ob uvedbi evra Nemci in Avstrijci. Najbolj ravnodušni so bili prebivalci Španije, Grčije in Portugalske. Z družbenega in demografskega vidika so bili z uvedbo evra najmanj zadovoljni starejši.

Banka Slovenije je centralna banka

Banka Slovenije z izdajo evrskih bankovcev oskrbuje banke in posledično potrošnike z denarjem. S 1. januarjem 2007 je postala članica Evrosistema in s tem je Slovenija sprejela evro kot svojo uradno valuto. Pri tem se je zavezala tudi k izvajanju skupne denarne politike, katere pomemben cilj je skrb za stabilnost cen. Na tak način spodbuja gospodarsko rast in zaposlovanje, da lahko lažje načrtujemo svoje nakupe in investicije.

Eno glavnih orodij, ki je na voljo vsaki centralni banki, je določanje obrestne mere ali »cene denarja« v okviru denarne politike. Centralna banka ni poslovna banka. Posameznik pri centralni banki ne more odpreti računa niti zaprositi za posojilo. Vsem tem ciljem sledi tudi Banka Slovenije, ki je, od svoje ustanovitve leta 1991, pomemben del delovanja slovenske države.

Njene glavne naloge so:

- **Denarna politika** – temeljni cilj Evrosistema, katerega del smo tudi v Banki Slovenije, je ohraniti stabilnost cen. To pomeni, odločitve centralne banke, s katerimi ta vpliva na ceno in razpoložljivost denarja v gospodarstvu ter s katerimi vpliva na izbrani cilj denarne politike.
- **Mikrobonitetni nadzor** – nadzorujemo poslovanje bank in hranilnic z namenom pravočasne prepoznavne tveganj. Na ta način skrbimo za stabilnost finančnega sistema.
- **Makrobonitetna politika** – identificiramo, spremljamo in ocenjujemo sistem-ska tveganja za finančno stabilnost ter sprejemamo ukrepe za preprečevanje oziroma omejevanje določenih tveganj.
- **Reševanje bank in sistem jamstva za vloge** – zagotavljamo urejeno reševanje bank v težavah s kar najmanjšimi posledicami za gospodarstvo in javne finance.
- Poleg tega pa izvajamo še druge naloge kot je skrb za nemoteno delovanje plačilnih sistemov in sistemov za poravnavo vrednostnih papirjev in oskrba slovenskega trga s pristno in primerno gotovino.

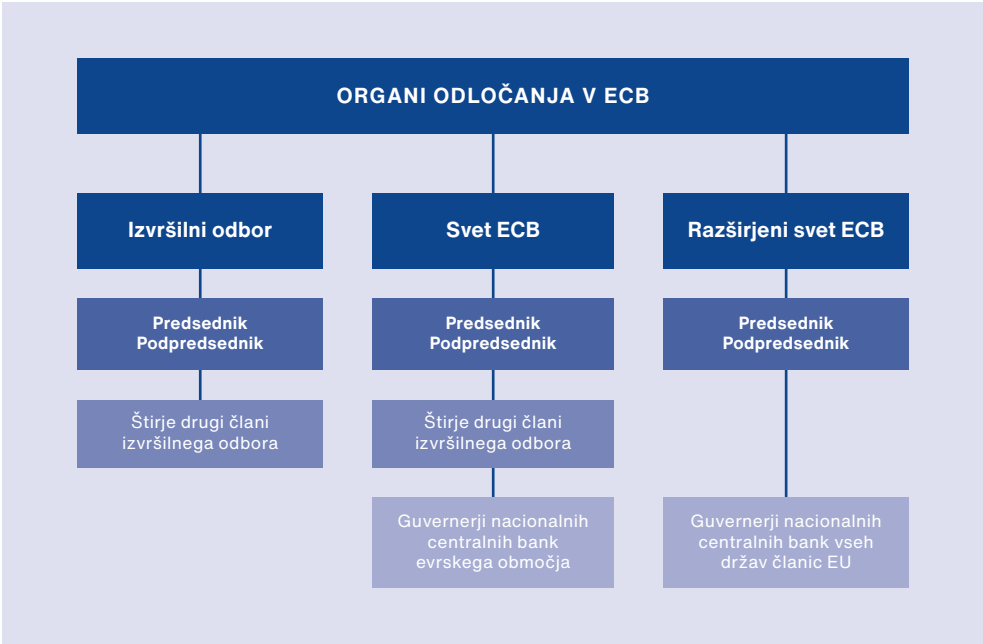
V naslednjih poglavjih bomo pogledali dve njeni nalogi, ki sta neposredno povezani z denarjem. To sta denarna politika ter bankovci in kovanci.

Kaj je denarna politika?

Denarna politika se nanaša na tiste odločitve centralne banke, s katerimi ta vpliva na ceno in razpoložljivost denarja na trgu ali v gospodarstvu. Odločitve glede izvajanja denarne politike sprejema Svet ECB na monetarnih sejah (praviloma) na vsakih šest tednov. Odločitve glede denarne politike in odločitve glede obrestnih mer se javno objavijo na spletni strani ECB.

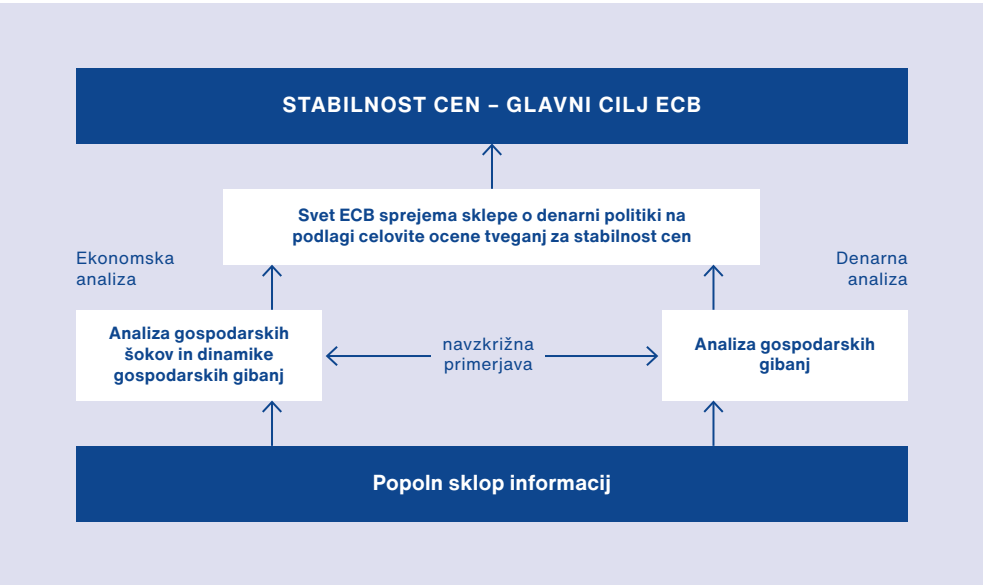
Stabilnost cen je največ, s čimer lahko denarna politika prispeva h gospodarski rasti in ustvarjanju delovnih mest. Tako se lahko ljudje zanesemo, da bo denar jutri vreden toliko kot danes. Stabilne cene pripomorejo k premišljenim odločitvam o trošenju, varčevanju, zadolževanju in naložbah.

Organi odločanja v Evropski centralni banki

Poglavitni cilj Evrosistema je ohranjanje stabilnosti cen. Denarna politika k splošni blaginji, še zlasti k visoki gospodarski rasti in stopnji zaposlenosti, največ prispeva z zagotavljanjem stabilnosti cen v srednjeročnem obdobju. Cilj Evrosistema je, da inflacijo evroobmočja v srednjeročnem obdobju ohranja

Stabilnostna usmeritev strategije denarne politike

pod 2 %, vendar blizu te meje. S tem ECB hkrati podpira splošne ekonomske politike v Evropski uniji, katerih cilj je polna zaposlenost in gospodarska rast. Odločitve za doseganje tega cilja Svet ECB sprejema na osnovi svoje strategije glede obrestnih mer, izvaja pa jih s svojim operativnim okvirom.

Pristop k urejanju, presojanju in medsebojnemu preverjanju informacij, ki so pomembne za oceno dejavnikov tveganj pri ohranjanju cenovne stabilnosti, temelji na dvosteborni strategiji: ekonomski in denarni analizi. Prek ekonomske analize se ECB osredotoča predvsem na analizo kratkoročnih in srednjeročnih dejavnikov gibanja cen v povezavi z gospodarsko aktivnostjo, prek denarne analize pa na dolgoročnejše obdobje in povezavo med ponudbo denarja in ravni cen. Denarna analiza se uporablja predvsem kot način, da se medsebojno preverijo kratkoročni in srednjeročni znaki, ki izhajajo iz ekonomske analize in so pomembni za denarno politiko. Strategija ECB skuša oblikovati takšno denarno politiko, ki bo v danih gospodarskih razmerah najbolj zanesljiva.

Denarna politika ECB vpliva na to, koliko obresti morate plačati za posojilo in koliko obresti dobite, ko varčujete, kar zagotavlja stabilnost cen.

V evroobmočju se najpomembnejša odločitev, ki jo mora pri tem sprejeti Evropska centralna banka, običajno nanaša na ključne obrestne mere. Če spremeni slednje, to vpliva na obrestne mere, ki jih poslovne banke zaračunavajo svojim strankam za posojeni denar. Z drugimi besedami, njena odločitev vpliva na trošenje prebivalstva in podjetniške naložbe. Mehanizem, prek katerega denarna politika s svojimi odločitvami, predvsem glede obrestnih mer, vpliva na potrošnjo, varčevanje in investiranje v gospodarstvu ter na splošno raven cen, imenujemo transmisijski mehanizem.

Ključne obrestne mere denarne politike Evrosistema so: obrestna mera za operacije glavnega refinanciranja, obrestna mera mejnega depozita in obrestna mera mejnega posojila. ECB poleg tega, da določa ključne obrestne mere, izvaja tudi operacije odprtega trga.

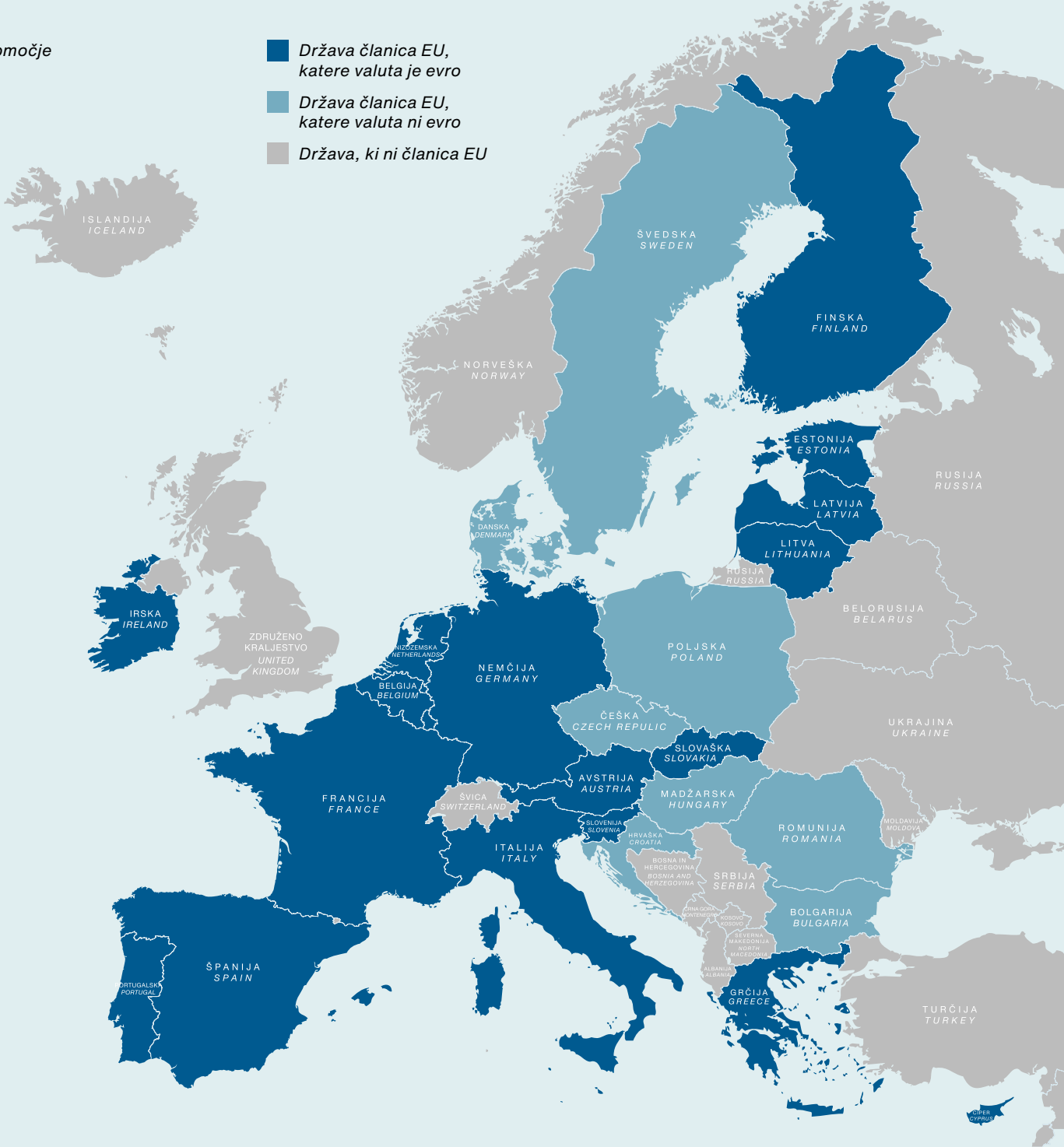
Evrosistem izvaja denarno politiko prek instrumentov denarne politike, ki jih ponuja bankam. Ti instrumenti obsegajo različne operacije, ki so pomembne za uravnavanje likvidnosti bančnega sistema. Običajno gre za standardne kratkoročne operacije ponujanja oz. odvzemanja likvidnosti, v primeru morebitnih potreb pa lahko Evrosistem poseže tudi po nestandardnih dolgoročnejših operacijah oz. nakupih vrednostnih papirjev. Evrosistem prek standardnih operacij cilja na nevtralno likvidnost (tj. bankam zagotovi toliko likvidnosti, kolikor jo potrebujejo za tekoče potrebe), prek nestandardnih operacij pa poskuša doseči morebitne dodatne cilje (npr. zmanjšanje negotovosti, znižanje nivoja dolgoročnih obrestnih mer, spodbujanje posojanja in podobno). Če inflacija in obrestne mere dolgo vztrajajo na nizki ravni, lahko centralne banke sprejmejo tudi nestandardne ukrepe, kot so programi nakupa vrednostnih papirjev.

Vloga Banke Slovenije pri denarni politiki

Banka Slovenije je odgovorna za izvajanje instrumentov denarne politike z bankami v Republiki Sloveniji. Pravna podlaga o izvajanju denarne politike je določena s Splošnimi pogoji o izvajanju okvira denarne politike. Slednji implementirajo smernice in sklepe ECB o izvajanju okvira denarne politike Evrosistema, vključujejo pa tudi določene nacionalne posebnosti.

Poleg kriterijev primernosti za dostop do operacij denarne politike, veljavnih v Evrosistemu, Banka Slovenije od slovenskih bank zahteva, da morajo imeti odprt poravnalni račun v sistemu TARGET2. Z Banko Slovenije morajo pod-

- Država članica EU, katere valuta je evro
- Država članica EU, katere valuta ni evro
- Država, ki ni članica EU

pisati Pogodbo o pristopu k Splošnim pogojem o izvajanju okvira denarne politike. S to pogodbo se zavežejo spoštovati pravila in postopke pri izvajanju denarne politike.

Vloga Banke Slovenije pri gotovinskem poslovanju

Ena temeljnih nalog Evrosistema po Pogodbi o delovanju Evropske Unije je podpiranje nemotenega delovanja plačilnih sistemov. Evrosistem je nevtralen do različnih plačilnih instrumentov in nobenemu ne daje prednosti pred drugimi. Vseeno pa so centralne banke Evrosistema odgovorne za gotovino, saj so uradne izdajateljice evrskih bankovcev. Poleg tega jih večina v obtok daje tudi evrske kovance, ki jih sicer izdajajo države članice EU. Zato Evrosistem podpira gotovino kot splošno dostopno, preprosto, zanesljivo in učinkovito plačilno sredstvo za plačila malih vrednosti. V okviru svojih pristojnosti Evrosistem spremlja in ves čas izboljšuje varnost, zanesljivost in učinkovitost gotovinskih ciklov v evrskem območju.

Banka Slovenije skrbi za oskrbo slovenskega trga s pristno in primerno gotovino, zamenjuje tolarske in poškodovane evrske bankovce ter prodaja priložnostne kovance za zbiratelje in drugo zainteresirano javnost. Njene osnovne naloge pri gotovinskem poslovanju so:

- izdajanje bankovcev in kovancev,
- oskrba trga z gotovino,
- nadzor nad ponaredki.

Pri izdajanju bankovcev in kovancev skrbi za izvajanje vseh potrebnih aktivnosti, vključno s priložnostnimi kovanci. Pri bankovcih to zajema izbor tiskarne, kontrolo papirja in tiskanja, prevoz bankovcev in hrambo. Pri kovancih pa izbor dogodka za priložnostno izdajo, izbor dizajna, izbor kovnice, izdelavo modela in kovnega orodja, kontrolo kovanja, prevoz kovancev in hrambo.

Učinkovita oskrba trga s primernimi in pristnimi bankovci ter kovanci zajema obdelavo in skladiščenje gotovine ter blagajniško poslovanje, avtomatizacijo poročanja in informatizacijo gotovinskega poslovanja.

*Izdelava kovancev
(Vir: Adobe Stock)*

*Levo: Prevoz denarja
(Vir: Adobe Stock)*

Desno: Blagajna Banke Slovenije

*Poškodovan bankovec
(Vir: Adobe Stock)*

Nadzor nad ponaredki poteka z izobraževanjem in seznanjanjem strokovne in splošne javnosti z osnovnimi zaščitnimi elementi na bankovcih in kovancih.

Na blagajni Banke Slovenije je možno zamenjati tudi gotovino, in sicer vrednostne bone in tolarske bankovce brez časovne omejitve, medtem ko se je možnost zamenjave tolarskih kovancev iztekla s 3. januarjem 2017. V skladu s Sklepom o zamenjavi okrnjenih ali poškodovanih evrskih bankovcev pa na blagajni zamenjujemo tudi okrnjene ali poškodovane evrske bankovce.

Kaj je numizmatika?

Numizmatika je veda o denarju. Je pomožna zgodovinska veda, ki je od 19. stoletja naprej tudi znanstvena disciplina. Natančno definicijo nam poda Slovenski veliki leksikon MK (Ljubljana 2004, H-O, str. 758), ki jo opredeli kot »vedo o zbiranju in preučevanju kovancev in medalj; obravnava jih kot vir za politično in ekonomsko zgodovino, za epigrafiko, kronologijo, lingvistiko, heraldiko in umetnostno zgodovino. Numizmatika raziskuje vrednost denarja, njegovo kupno moč in pravne temelje glede na kovanje pri različnih narodih in v raznih zgodovinskih obdobjih«.

Pomen numizmatike je v ohranjanju kulturne dediščine in pregledu zgodovine naših prednikov. Proučevanje numizmatičnega gradiva nam daje vpogled

v zgodovinski razvoj denarništva, vpogled v politične razmere, gospodarsko stanje in monetarno politiko posamezne države.

Pri bankovcih razlikujemo štiri osnovne dejavnike, na katere moramo biti pozorni pri zbiranju:

- papir,
- serijska številka,
- vodni znak,
- zaščita, vidna pod UV-svetlobo ali s prostim očesom.

Pri kovancih pa je ta element kovnična oznaka. To je simbol na kovancu, navadno v obliki drobne črke ali simbolne podobe, ki nam razkrije, v kateri kovnici je bil skovan.

Vsaka država lahko na leto izda dva priložnostna spominska kovanca. Za priložnostne spominske kovance se lahko uporablja samo apoen za 2 €. Ti kovanci imajo enake fizične lastnosti in enako skupno evropsko stran kot običajni kovanci za 2 €. Razlikujejo se samo po spominski podobi na nacionalni strani. So zakonito plačilno sredstvo v celotnem evroobmočju, kar pomeni, da se lahko uporabljajo in morajo biti sprejeti, enako kot vsi drugi kovanci.

Priložnostni spominski kovanec za 2 €

Večina priložnostnih spominskih kovancev obeležuje obletnice zgodovinskih dogodkov ali opozarja na sodobne dogodke zgodovinskega pomena. Prvega je izdala Grčija, posvečen pa je bil olimpijskim igram v Atenah leta 2004.

Za oblikovanje in izdajo kovancev je pristojna vsaka država evroobmočja sama in ne ECB. Če želi država evroobmočja izdati kovanec z novim motivom, npr. priložnostni spominski kovanec za 2 €, mora o tem vnaprej obvestiti Evropsko komisijo. Komisija nato objavi informacije v večjezičnem Uradnem listu Evropske unije (serija C). Vloga ECB pri priložnostnih in vseh ostalih kovancih je odobriti največje število kovancev, ki jih posamezna država lahko izda.

Praviloma lahko vsaka država evroobmočja na leto izda samo dva priložnostna spominska kovanca. Izjemoma lahko izda še tretjega, če gre za skupno izdajo in je obeleženi dogodek evropskega pomena.

Ti kovanci imajo na nacionalni strani skupno podobo, na kateri je ime države izdajateljice ter obeleženi dogodek v jeziku (oz. jezikih) te države.

Doslej so bili izdani štirje priložnostni spominski kovanci, ki so jih skupaj izdale vse države evroobmočja:

- marca 2007 v obeležitev 50. obletnice podpisa rimske pogodbe,
- januarja 2009 v obeležitev 10. obletnice nastanka ekonomske in monetarne unije,
- januarja 2012 v obeležitev 10. obletnice uveljavitve evrobankovcev in evrokovancev,
- avgusta 2015 v obeležitev 30. obletnice obstoja zastave EU.

Vloga Banke Slovenije pri numizmatiki

Zakon o priložnostnih kovancih, ki ga je sprejel Državni zbor Republike Slovenije na seji 1. junija 2007, ureja delovanje Banke Slovenije pri izdaji priložnostnih kovancev ob političnih, zgodovinskih, znanstvenih, kulturnih, športnih, humanitarnih in drugih dogodkih, ki so splošnega pomena za Republiko Slovenijo ali imajo širši mednarodni pomen. Dogodke, ob katerih se izdajo priložnostni kovanci, določi Vlada Republike Slovenije.

Obseg vsakokratne izdaje priložnostnih kovancev, po predhodni odobritvi Evropske centralne banke, določi vlada na predlog Banke Slovenije. Banka Slovenije oceni povpraševanje po priložnostnih kovancih v okviru povpraše-

vanja po tečajnih evrskih kovancih za posamezno leto. Oceno povpraševanja pošlje Evropski centralni banki v potrditev. Če Banka Slovenije ugotovi, da je bila ocena povpraševanja prenizka, pošlje Evropski centralni banki predlog za odobritev dodatne izdaje evrskih kovancev v tekočem letu.

Metodologijo za oceno povpraševanja določi sama. Za likovne rešitve priložnostnih kovancev pa razpiše javni natečaj, z določitvijo vseh pogojev. Guverner oziroma guvernerka Banke Slovenije v soglasju z ministrom oziroma ministrico, pristojno za finance, imenuje komisijo za izdajo priložnostnih kovancev. Komisija na podlagi pogodbe, ki jo v imenu Republike Slovenije z Banko Slovenije sklene ministrstvo, pristojno za finance, opravi vse strokovne in tehnične naloge v zvezi z izdajo priložnostnih kovancev.

Priložnostne kovance izdeluje specializirana organizacija, ki jo s soglasjem ministrstva, pristojnega za finance, izbere Banka Slovenije. Sama pa nadzira izdelavo.

Banka Slovenije v povezavi s priložnostnimi kovanci opravlja še naslednje naloge:

- določi dan izročitve priložnostnih kovancev v obtok,
- prodaja kovance neposredno ali prek drugih pooblaščenih organizacij,
- prihodke od prodaje priložnostnih kovancev prenese v proračun Republike Slovenije.

Priložnostni kovanci v Republiki Sloveniji se v skladu z zakonodajo EU delijo na spominske in zbirateljske kovance.

Spominski kovanci so po dimenziji ter kemijskih in fizičnih lastnostih enaki tečajnim kovancem za 2 evra. Imajo skupno evropsko stran in nacionalno stran z motivom, s katerim se zaznamuje dogodek širšega mednarodnega pomena oziroma večjega pomena za Republiko Slovenijo. Nacionalna stran mora imeti 12 zvezd, ki obkrožajo motiv ter letnico. V Sloveniji se izdajajo le ob enem dogodku na leto in so plačilno sredstvo v vseh državah članicah evroobmočja. Prodajajo se po ceni, ki je lahko višja od njihove nominalne vrednosti in jo določi Banka Slovenije v soglasju z ministrstvom, pristojnim za finance.

Zbirateljski kovanci se izdajajo ob največ dveh dogodkih na leto. Izdelani so iz zlata, srebra ali kovin, ki jih določi Republika Slovenija. Od kovancev v obtoku se razlikujejo v barvi, premeru in teži. Nominalna vrednost je izražena v evrih, vendar se razlikuje od nominalnih vrednosti tečajnih kovancev. Videz zbira-

teljskih kovancev določi vlada, o njem pa se posvetuje z državami članicami Evropske unije. Sprednja stran mora biti drugačna od nacionalnega motiva kovancev v obtoku. Zbirateljski kovanci so zakonito plačilno sredstvo po njihovi nominalni vrednosti na območju RS, v drugih državah pa imajo le numizmatično vrednost. Prodajajo se po nominalni ali višji vrednosti, ki jo določi Banka Slovenije v soglasju z ministrstvom, pristojnim za finance.

Priložnostne izdaje in zbirke kovancev, izdani ob ukinitvi tolarja in uvedbi evra

Za konec si poglejmo izdane priložnostne kovance v letih 2006 in 2007, ob ukinitvi valute tolar in uvedbi skupne valute evro.

2006

Banka Slovenije je izdala zbirko tolarskih kovancev z letnico kovanja 2006. Zbirka je vsebovala 10 stotinov, 20 stotinov, 50 stotinov, 1 tolar, 2 tolarja, 5 tolarjev, 10 tolarjev, 20 tolarjev, 50 tolarjev. Na sprednji strani vsakega kovanca je bil izbrani motiv, nad njim pa oznaka vrednosti s številko. Na zadnji strani je bila v sredini izbočena kvadratna površina z odtisnjeno številko kovanca. Na levem robu je bilo izpisano ime »Republika Slovenija«, na desnem robu pa z besedo izražena vrednost kovanca ter letnica kovanja.

Na sredini sprednje strani kovanca za 10 stotinov je upodobljena človeška ribica. Pod njo je v latinščini izpisano ime »Proteus anguinus«.

Na sredini sprednje strani kovanca za 20 stotinov je upodobljena sova. Nad njo je v latinščini izpisano ime »Asio otus«.

Na sredini sprednje strani kovanca za 50 stotinov je upodobljena čebela. Desno od nje je v latinščini izpisano ime »Apis mellifera«.

Na sredini sprednje strani kovanca za 1 tolar je upodobljena večja potočna postrv, pod njo pa dve manjši. Pod njima je v latinščini izpisano ime »Salmo trutta fario«.

Na sredini sprednje strani kovanca za 2 tolarja je upodobljena kmečka lastovka v letu. Pod lastovko je v latinščini izpisano ime »Hirundo rustica«.

Na sredini sprednje strani kovanca za 5 tolarjev je upodobljena glava kozoroga. Desno od nje je v latinščini izpisano ime »Capra ibex«.

Zbirka tolarskih kovancev
(2006)

Na sprednji strani kovanca za 10 tolarjev je upodobljen konj, ki se vzpenja. Ob robu kovanca je v latinščini izpisano ime »Equus«. Ob njem pa je številčna oznaka vrednosti v Braillovi pisavi za slepe.

Na zadnji strani kovanca za 20 tolarjev je v osrednjem delu upodobljena štokrlja. Na desni polovici kovanca je ob robu v latinščini napisano ime »Ciconia ciconia«.

Na zadnji strani kovanca za 50 tolarjev je v osrednjem delu upodobljen bik. Nad njim je ob zgornjem robu v latinščini napisano ime »Taurus taurus«.

Banka Slovenije je ob načrtovani uvedbi evra (januarja 2007) izdala 2000 kosov zlata in 2000 kosov srebrne medalje. Poimenovala ju je Zlati in Srebrni tolar. Videz medalje je enak videzu tečajnega kovanca za 1 tolar, le izdajateljica medalje je Banka Slovenije (na tečajnem kovancu je »Republika Slovenija«). Kot letnica izdaje je navedeno leto 2006. Avtor idejnega osnutka je bil Miljenko Licul. Medalje so bile izdelane v kovnici Mincovna Kremnica na Slovaškem.

Zlati in srebrni tolar

2007

Banka Slovenije je ob uvedbi evra, nove denarne enote Republike Slovenije, izdala zbirko evrskih kovancev s slovensko nacionalno stranjo in letnico 2007.

Zbirka evrskih kovancev
(2007)

» **Kaj je obrestna mera?**

Obresti so po eni strani stroški, ki jih imaš pri izposoji denarja, in po drugi strani prihodek, ki ga ustvariš s prihranki. Z drugimi besedami, če v banki vzameš posojilo, so obresti cena tega posojila. Če denar položiš na varčevalni račun, so obresti prihodek, ki ga prejmeš od banke za svoje prihranke.

» **Kaj je cenovna stabilnost?**

Vzdrževanje cenovne stabilnosti je osnovna naloga Evrosistema. Svet ECB, najvišji organ odločanja v ECB, cenovno stabilnost opredeljuje kot medletno povečanje harmoniziranega indeksa cen življenjskih potrebščin v evroobmočju, ki je manjše kot 2 %. Cilj ECB je, da v srednjeročnem obdobju ohranja stopnjo inflacije pod 2 %, vendar blizu te meje.

Če lahko za 50 € kupim približno enako »nakupovalno košarico« dobrih kot pred dvema letoma, je mogoče reči, da je splošna raven cen stabilna.

» **Kaj je specimen?**

To je vzorec bankovca, ki ga izda pooblaščen ustanova za izdajo bankovcev. Z njim seznani zainteresirano javnost o novo izdanih bankovcih. Od bankovcev v rednem obtoku se razlikujejo samo po pretisku SPECIMEN oz. VZOREC ter serijski številki AA 000000000.

» **Kaj je nominalna ali imenska vrednost?**

To je vrednost, ki je označena na denarju ali vrednost, na katero se glasi katerokoli plačilno sredstvo. V primeru denarja, ki ni več v obtoku, je cena določena le na podlagi ponudbe in povpraševanja zbiratelja.

» **Kaj je obtočni ali tečajni bankovec/kovanec?**

To je denar v obtoku, ki ima nominalno vrednost določeno z menjalnimi tečaji drugih valut.

Banka Slovenije (b.l.). Najdeno 20.12.2020 na spletni strani <https://www.bsi.si/>.

Cribb, J. (1992). *Denar: svet okrog nas*. Murska Sobota: Pomurska založba.

Evropska centralna banka (b.l.). Najdeno 20.12.2020 na spletni strani <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>.

Evropska centralna banka (b.l.). Najdeno 20.12.2020 na spletni strani https://www.ecb.europa.eu/euro/pdf/material/eurorun/WEB_Poster_EuroRun_new20_A1.sl.pdf?56f225e5e180a073ea-ec1559ab368ee5.

Evropska centralna banka (b.l.). Najdeno 20.12.2020 na spletni strani https://www.ecb.europa.eu/euro/pdf/material/140722_FOLDET_POSTERS_COINS_Specimen.pdf?819cef4526d-4c8db35be6e21b10d8541

Evropska centralna banka (b.l.). Najdeno 20.12.2020 na spletni strani https://www.ecb.europa.eu/euro/pdf/material/discover10/WEB_ECB_Public_BRO_10Euro.sl.pdf?364e08c038bded71a-7013383e29c926b

Evropska centralna banka (2008). *Cenovna stabilnost: zakaj je za nas pomembna*. Najdeno 20.12.2020 na spletni strani <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/whypricestabilitysl.pdf>.

Evropska centralna banka (2007). *Kako je euro postal naš denar: kratka zgodovina bankovcev in kovancev*. Najdeno 20.12.2020 na spletni strani https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/euro_became_our_moneysl.pdf.

Evro za vse nas (2006). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije in Banka Slovenije.

Majce, J. (2001). *Slovenski denar: kronika nastajanja bonov, tolarskih bankovcev in kovancev ter priložnostnih kovancev od 1990 do 2000*. Ljubljana: Banka Slovenije.

Potočnik, A. in Štiblar, S. (2012). *Denar na Slovenskem*. Ljubljana: Masta Trade.

Škerl, U. (2006, 9. december). *Zgodovina denarja na Slovenskem*. Najdeno 20.12.2020 na spletnem naslovu <https://www.dnevnik.si/216851>

Turk, I. (2013). *Teoretični temelji ljubiteljske numizmatike*. Ljubljana: Numizmatično društvo Slovenije.

Zakon o priložnostnih kovan- cih (ZPK-1), Uradni list RS št. 53/2007. Najdeno 20.12.2020 na spletnem naslovu <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=200753&ste- vilka=2828>.

